Євгенія ЯРОШИНСЬКЛ

ЖЕНЯЧКА НА ВИПЛАТ

Образок з життя

Іван Торонський здав матуру з відзначенням. Його родичі хоть були бідні,— батько був нижчим урядником, а мати крав-чихою,— рішились післати його на Віденський університет, щоби там вчився медицини. Мати сина, котрого люди звали б "пан доктор", здавалось бідним найбільшим щастям. А й Іван не був від того і, як вакації скінчились, спакував свій тлумо-чок і поспішив кормитись наукою медицини. Перші два роки йшло йому незле. Родичі посилали йому маленьку квоту, котру він доповнював, уділяючи лекції гімназіастам, і з того удержувався в пишній столиці австрійській. Але на третій рік не мож було дістати лекцій, а ще до того мати вдома занедужала, і посилка маленької квоти перервалась. Через такі обставини був Іван змушений вертатись назад додому і тут оглядатись за якимсь іншим заводом. Родичі гризлись його поворотом, їх найщирше бажання бачити сина паном доктором не могло сповнитись.

Вони мешкали в домі багатого купця-поляка, що торгував свиньми. Сей купець мав дорослу вже дочку, що цілий день грала на фортеп'яні, читала книжки і все лиш о тім марила, як би то за когось іншого, а не за згінника свиней, вийти заміж і мати через того вступ у вищі круги суспільності. Але що з того, що вона музи любила, коли грації не стояли над її колискою і через те не було ніякої надії, щоби який жених з вищих кругів злакомився на багате віно "свинарської доньки". Було багато таких, що, не дивлячись на старковату панну, були би її радо повели до вівтаря, але встид і поговірка людська не давали їм якось до діла приступити.

Учувши про поворот Івана, пан Войціх Полянський подумав собі, що з сим молодим хлопцем дав би ся зробити добрий інтерес. Вперед почав з старим Торонським розмову, потому запросив його на склянку кави, за часок знов на вечерю, а за місяць була між ними вже готова згода. Іван мав вертати назад до Відня, де його Полянський мав удержувати, аж доки не осягне ступеня докторського. За се добродійство мав Іван взяти за жінку дочку Полянського, панну

Рузю. Хитрий Полянський зумів визискати некорисне положення бідних.

Вернувшись назад до Відня, учився Іван з великою пильністю, бо ж тепер ждали на його докторський диплом не лиш батько й мати, але ще суджена і її родичі. До судженої, правда, не чув Іван ніякого потягу, але, будучи ще досить молодим,— йому скінчилось 22 літ,— думав, що вона справді робить йому велике добродійство, даючи йому потрібні средства до осягнення докторського ступеня. Йому, правда, робилось не раз зимно, як подивився на її фотографію, але не раз і жалував її за те, що вона його любить. В таких хвилях, в котрих його милосердіє будилось, писав він їй короткий та сухий лист, бо що ж він мав до неї писати. На іменини посилав пильний студент своїй нареченій якусь гарну книжку або нові ноти — найліпший гостинець для любительки муз.

Нарешті прийшов довго дожиданий день промоції. Тремтячими із зворушення руками, з радісним серцем сягнув Іван по свій лікарський диплом. Кілько праці, кілько труда коштував його сей диплом!

А тепер? Яка доля дожидає молоденького доктора?

Тоту долю, яку бачив в постаті постарілої панни, не був він в змозі від себе відвернути. Добившись до своєї цілі, почав собі робити вимівки, що за таку марницю, як він називав тепер свій докторський ступінь, запропастив цілий свій вік. Як радо остався би він тепер у Відні, у сім хорошім, веселім місті, де тілько красних жінок та дівчат, а тут мусив

вертатися до своєї вітчини, від котрої відчужили його літа, бо, не хотячи, щоб його втягнено в рій забав, сторонив тут, на чужині, від своїх краянів. Як премилим здавався йому тепер Відень в порівнянні з Галичиною і з тим жидівським містечком, де перебувала його будуча доля. Але як чесний чоловік, мусив він сповнити свій довг і їхати додому, де вже панна Рузя нетерпеливо дожидала свого жениха. З тяжким серцем попроїдав Іван Відень і помчав у Галичину. Як радісно його вітали, може собі кождий представити. Не бракувало сліз радості, котрі бідна мати проливала, благословляючи Полянского, що допоміг їй видіти свого сина доктором.

Сам Полянський не чувся з щастя, що міг сього гарного молодого хлопця пригорнути до свого серця. Те його тішило, що він тепер до його родини належить, а право обіймати і цілувати Івана пан Полянський добре оплатив.

Сей віденчук, доктор, гарний, молодий, з панськими манерами, мав бути його зятем, мав виключно належати до його дочки! Полянський розщепив собі ковнір від сорочки, утіха і щастя запирали йому дух, не давали йому дихати; одно лиш колотило його радість, а то упертість Івана, що на жоден спосіб не хотів по-польськи бесідувати.

Серце тридцятьп'ятилітньої Рузі било також скорше в її дівочих грудях на вид красного молодця, котрий мав бути її чоловіком; він, вправді, якось холодно з нею обходився, але се, може, так, з несмілості.

"Ось вже за кілька день будуть мене звати панею докторо-вою",— думала собі Рузя, притискаючи руки до серця. І вона подумала собі, що хоч її приятельки вже давно повіддавались, то вона не має їм чого завидовати; бо й за кого ж вони повиходили? За горальників, оконом ів, офіціалістів, а на доктора варто вже було так довго чекати.

Весілля відбулось, при участі близьких і далеких кревних, дуже бучно. Доктор Іван був цілий день нервовий, недоступний. Влізливість

його нових вуйків, тіток, братанків і сестрінок дразнила і гнівала його. Як ступав до вівтаря, то був блідий мов стіна і трясся, як в пропасниці; здавалось, що туй-туй вернеться від шлюбу. Вид його судженої не подобався йому.

"Сесе бліде, натягнене лице не зробить кращим ні біла сукня, ні міртовий вінок",— подумав собі.

А як вони обоє в пишно урядженім помешканні лишились самі, подумав собі Іван вдруге: "Що я з нею буду тепер говорити",— та й мовчав. Жінка до нього примилювалась, щебетала, а він сидів тихо, гейби закаменів. Дивлячись на її зів'яле лице, котрому і малювання не могло надати молодості, почав Іван гірко жалувати, що дався своєму тестеві на підмову.

Бути ціле життя зв'язаним з сею жінкою, котру він ні любив, ні поважав, здавалось йому чимсь страшним. І се мала бути заплата за те, що він тілько працював і учився, не позволяючи собі ніколи ніякої розривки,— за те, що ціле життя провів тихо, не вживаючи жодних розкошей світа? Його тягло тепер до молодості, до краси, а тут обвівала його студінь починаючої старості. Його ступінь докторський був усьому виною, через нього запропастив-він себе, своє життя, всі свої мрії і надії.

Зимний дрож перебіг по тілі молодого чоловіка... Він встав, відтрутив жінку від себе і приступив до вікна.

По вулиці снувались люди. Іванові здавалось, що той найбідніший зарібник щасливіший від нього, бо вільний, а він зв'язаний повік нерозв'язними путами. І закрив лице руками, зітхнувши тяженько. Спливаючі на руки рясні сльози пекли його, мов жар. Се були сльози по страченім житті

Від того дня старався Іван привикнути до своєї долі, що йому почасти удавалось, лише на його гарнім лиці не бачів вже ніхто

веселого усміху; якась глибока меланхолія осіла на його колись погіднім чолі. Жінка хоче його не раз розвеселити і зачинає грати йому коломийки, він тоді кричить на неї, щоби перестала, бо він не держить її за гідну грати тої наймилішої його думки, що нагадує йому веселі часи в крузі товаришів гімназіальних.

Іван постановив собі жити лиш для свого звання. З жаром, отже, посвячується своїм студіям і своїм хорим, для котрих є правдивим батьком. До політики не мішається, бо каже, що з роздертим серцем і душею не можна радити про долю народу. Не раз видається йому дивно, яким він став студеним і байдужним, як всі похоті життя в нім замерли, задеревіли, а подивившись притім на свою жінку, стисне кулаки і шепче з іронічним усміхом:

— Женячкана виплат — се прокляте для бідних студентів...